

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİNDE TEKİRDAĞ VE ÇEVRESİNDE PETROL VE KÖMÜR ARAMA ÇALIŞMALARI*

Veli SIRIM*

Öz: II. Abdülhamid dönemi, petrolün stratejik bir maden olarak değerdendirilmeye başlandığı bir dönem olma özelliğini taşır. Zira bu dönem Batı'da sanayi devriminin en önemli enerji kaynağı olan kömürün yerini yavaş yavaş petrolün aldığı dönemdir. Bu yüzden, Osmanlı Devleti sınırları dahilinde özellikle petrol ve kömür üretimi için üst düzey devlet adamlarına imtiyazlar verilmeye başlanmıŐtır. Bu önemli iki stratejik kaynağın araştırılması, tespit edilen kaynakların işletilmesine yönelik olarak pek çok alanda çalışmalar yapılmıŐtır. Bu çalışmalarda öne çıkan yerler arasında, Osmanlı payitahtına yakınlığının yanı sıra bir liman ve ziraî ürün merkezi konumunda olan Tekirdağ ve çevresi de bulunmaktadır. Bu makalede sınaî kalkınma çabalarının baş gösterdiği II. Abdülhamid döneminde, Tekirdağ ve çevresinde kömür ve petrol kaynaklarına yönelik arama çalışmalarına yer verilecektir. Bu çalışmaların olumlu ve olumsuz sonuçlarına dair bilgiler aktarılacaktır.

Anahtar kelimeler: II. Abdülhamid, Tekirdağ, Kömür, Petrol.

PETROL AND COAL SEARCH STUDIES IN TEKIRDAG AND ITS SURROUNDINGS DURING II. ABDULHAMID PERIOD

Absract: II. Abdulhamid period was a period in which oil began to be considered as a strategic mine. Because this period is the period in which the coal, which is the most important energy source of the industrial revolution in the West, is gradually replaced by oil. Therefore, privileges were given to the senior statesmen within the borders of the Ottoman Empire, especially for oil and coal production. Studies have been carried out in many areas in order to investigate

* Bu makale 5-6 Ekim 2019 tarihlerinde Tekirdağ'da gerçekteŐtirilen "XIII. International Balkan and Near Eastern Social Sciences Congress Series on Economics, Business and Management-IBANESS"te sunulan tebliđin genişletilmiŐ ve yeniden düzenlenmiŐ halidir.

* Doç. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Tarihi Anabilim Dalı, Orcid: 0000-0002-8130-6153, vsirim@nku.edu.tr

these two important strategic resources and to operate the resources found. In addition to its proximity to the Ottoman capital, Tekirdag and its environs as a port and agricultural production center are also prominent in these studies. This article will focus on the exploration of coal and oil resources in Tekirdag and its environs during the period of II. Abdulhamid, during which industrial development efforts have increased. Information about the positive and negative results of these studies will be given.

Key Words: II. Abdulhamid, Tekirdag, Coal, Oil.

Giriş

Osmanlı döneminde madencilik alanında Batı tarzı düzenlemelere Tanzimat sonrasında şahit olmaktayız. Hemen her alanda olduğu gibi madencilik ve sanayi alanlarında da mevzuatın yeni esaslara bağlanması yolunda atılan adımlar kapsamında madenlerin mülkiyeti ile ilgili ilk kanuni düzenleme “1858 Arazi Nizamnamesi” ile gerçekleştirildi. Kısa bir süre sonra 17 Temmuz 1861 tarihinde yeni bir “Maâdin Nizamnamesi” hazırlandı. Buna göre; toprak sahipleri kendi arazilerinde herhangi bir izin almaksızın maden arayabilecekti. Mirî (devlete ait) topraklarda bulunan madenler ise hazineye ait olacaktı. Maden bulan bir kimsede aranan en önemli şart ise bunu işleyebilecek mali kudrete sahip olmasıydı. Aksi takdirde imtiyaz bu teminatı gösterecek birine verilebilecek, bulana ise tazminat ödenecekti. Maden işletme imtiyazı fertlere verilebildiği gibi şirketlere de verilebilecekti. Bir fert veya şirket; istenilen teminatı gösterdiği takdirde, birden fazla maden işletme imtiyazı alabilecekti. Yabancı fert ve şirketlere imtiyaz verilmeyecek, fakat yabancı ülke vatandaşı olanlar, Osmanlı tebaası tarafından kurulan şirketlere ortak olarak girebileceklerdi. İmtiyaz sahiplerinin, işletecekleri madenden sağlayacakları cevher üzerinden devlete verecekleri vergi, madenin zenginlik derecesine göre taraflar arasında tespit edilecekti. İmtiyaz belli bir süre için verilecek ve bunun sonunda da bütün tesisleriyle birlikte işletme devletin mülkiyetine intikal edecekti.¹

Sultan II. Abdülhamid döneminde de, başta petrol olmak üzere madenlerin çıkarılması ve işletilmesine yönelik yeni bazı düzenlemeler yapıldı. Bu doğrultuda “Orman, Maâdin ve Ziraat Nezâreti” kuruldu. Yabancılar bağımsız olarak yeni madenler arayıp bulmak ve işletmek için imtiyazlar verildi. Hatta 1887 yılında imtiyaz sahiplerine 99 yıla kadar varan uzun süreli kontratlar sağlandı. Çıkarılan ve işletilen maden karşılığı hazineye vergi vermek yerine çıkarılan madenin %25’inin devlete bırakılması imkânı

¹ E. Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1976), C. VI., s. 246-247.

getirildi. Konulan ek bir arazi vergisi ile de devletin gelirinin artırılması hedeflendi.²

II. Abdülhamid'in bu girişimleri kısa zamanda etkisini gösterdi ve Avrupalı girişimcilerin Osmanlı madenlerine olan ilgisi giderek arttı. Artan bu ilginin en büyük göstergesi arama izni için başvuranların sayısındaki büyük artış oldu. Nitekim 1870-1898 yılları arasında yılda ortalama 10 başvuru gerçekleşti. Özellikle Avrupa'da yatırım sermayesinde gözlemlenen artışla birlikte madencilik alanındaki taleplerde yoğunluk yaşandı. Öyle ki 1898-1900 arasında arama izni talepleri yılda ortalama 139'a yükselmişti. Avrupalı yatırımcılar 1870-1908 arasında Osmanlı Devleti'nin verdiği maden imtiyazlarının büyük bölümünü elde edip kullandılar. Bazı yabancı yatırımcılar bu imtiyazlar için doğrudan başvuruda bulunurlarken bazıları da Osmanlı uyuşundaki kişilerle çeşitli yollardan örtülü ortaklıklar kurma yoluna gittiler.³

Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde Tekirdağ ve Çevresinde Kömür ve Petrol Araştırmaları

1895 tarihinde Dersaadet'te (İstanbul) basılan *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı* isimli eserin birinci cildinde Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde "Tekfurdağı" ismiyle anılan Tekirdağ ile ilgili şu bilgilere yer verilmiştir:

"Tekfurdağı, Edirne vilayetinde liva merkezi bir kasaba olup Marmara Denizi sahilinde Dersaadet'ten 70 deniz mili ve Gelibolu kasabasından 97 km. mesafede yer alan vilayetin en güzel iskelelerinden birisidir".⁴

Tekfurdağı'nda bulunan madenlerle ilgili de Edirne Vilayeti Salnamesi'nde (EVS) ise özetle şu bilgilere yer verilmektedir:

Tekfurdağı Sancağı, madenler açısından zengin bir bölge değildir. Malkara ve Hayrabolu kazalarının bazı köylerinde başta kömür yatakları olmak üzere bakır, demir, kurşun rezervleri bulunmaktadır. Malkara kazası Ortadere mevkiinde ve Hayrabolu'nun Yazıcı mezraası ile Turabcı köyünün bazı yerlerinde, İncecik ve Ferhedanlı köylerinde kömür madeni var ise de yalnız Ortadere'den kömür çıkarılmaktadır.⁵ Yine Hayrabolu'nun Kabahöyük,

² Stanford Jay Shaw ve Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Trc. Mehmet Harmancı), (İstanbul: E Yayınları, 1975), C. II., s. 288.

³ Donald Quataert, "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Madencilik" (Trc. Ahmet Günlük), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985), C. IV, s. 913-916.

⁴ Ali Cevad, *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı*, (Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası, 1895/1313), C. I, s. 254.

⁵ Edirne Vilayet Salnamesi (EVS). 1310/670.

Kesrice, Umurcu, Turabcı köyleri civarında bakır, demir, kurşun, zımpara ve kömür madenleri olmakla birlikte buralardaki maden rezervleri yeterince işletilmemektedir. Bunlardan başka Malkara kasabası Ballı köyü civarında⁶ ve Hayrabolu kasabasına bir saat mesafede Çamurluk mevkiinde maden suyu kaynağı bulunmaktadır.⁷

Bu kısa özet bilginin ardından Tekirdağ ve çevresindeki maden araştırma çalışmalarından kömür ve petrol araştırmaları üzerinde daha detaylı olarak duralım.

a) Kömür Kaynakları ve Kömür Arama Çalışmaları

Sultan II. Abdülhamid döneminden önce de Tekirdağ ve çevresinde kömür madeninin varlığı söz konusuydu. Hattâ bu kömürlerin diğer bölgelerde çıkarılan kömürlere nispeten daha kaliteli olduğuna, buna rağmen kömür madeninin işletilemediğine dair bilgiler kayıtlara geçirilmişti.

1792 senesinde bir Fransız uzman heyetinin başında Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli yerlerini ziyaret eden Doktor Guillaume-Antoine Olivier, 1796 Temmuz'unda yaptığı bir ziyaretle ilgili gözlemlerini şöyle kaydetmiştir:

“Eskiden beri, bir Karadeniz sahillerinde, bir de Marmara'da Tekfurdağı civarında maden kömürü ocakları bulunduğunu bilirdik. Ama şimdiye kadar bunları görmek fırsatı olmadığı gibi, biz de henüz bu yönde herhangi bir teşebbüste bulunmamıştık... Marmara'da, Tekfurdağı civarındaki kömür madeni, satıhtan aldığımız bazı numunelere bakılırsa, Karadeniz'dekine nispetle çok daha iyi evsafıdır. Lakin bu maden üstelik denize çok yakın olmasına rağmen henüz hiç işletilmemiştir. Bize anlattıklarına göre, bu maden izleri çok uzaklara kadar devam ediyor, sonra kaybolup ileride Marmara Ereğli'si civarında yine meydana çıkıyormuş”.⁸

Tekirdağ'daki kömürün Karadeniz'deki kömüre göre çok daha iyi vasıflarda olduğunu ancak işletilemediğini söyleyen Doktor Guillaume-Antoine Olivier, belki o yıllarda Tekirdağ ve çevresindeki güvenlik zaafından habersizdi. Zira sadece 18. yüzyıl sonları değil, 19. yüzyılın ortalarına kadar bu kömürlerin işletilemeyişinin ardındaki en önemli faktör olarak, bölge

⁶ EVS. 1310/670.

⁷ EVS. 1319/1120.

⁸ Guillaume-Antoine Olivier, *Türkiye Seyahatnamesi / 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (Trc. Oğuz Gökmen), (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977), s. 63-64.

asayişinin Dağlı Eşkiyasına bağlı olarak 1790'lardan itibaren zayıflaması olmuştu.⁹

Ancak bu durumun 1850'li yıllara doğru değiştiğini Osmanlı Devleti'nin hemen her yerinde maden kömürü araştırmalarının hızla artmasıyla görmekteyiz. Aynı durumun Tekirdağ ve çevresindeki kömür arama ve işletme çalışmalarına dair girişimler için de söz konusu olduğunu söyleyebiliriz.

Örneğin miladi 6 Aralık 1846 yılında Mösyö Haris tarafından Sadarete sunulan dilekçede, adı geçen şahıs Tekirdağ ve Silivri'de kömür madeni bulunduğunu ve bulunduğu madenleri işletmek istediğini bildirmiştir. Dilekçesinde ayrıca madenlere dair Babîâli tarafından ilan edilen şartlara tamamen uyacağını ve verimli bir şekilde işleteceğini de ifade etmiştir.¹⁰

Tekfurdağı havalisinde keşfedilen kömür madenlerinin muayenesi ve numune getirilmesi için 1850 yılında Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası tarafından adamlar gönderilmiştir.¹¹ Yapılan inceleme sonunda kömürün kaliteli ve çıkarılabilir nitelikte olduğunun belirlenmesi üzerine, Ereğli Kömür Madeni Kumpanyası tarafından Haziran 1850 tarihinden itibaren işletilmesi kararlaştırılmıştır.¹² Aynı tarihlerde Silivri'de bulunan kömürün de kazılmasına karar verilmiştir.¹³

Kasım 1853 tarihinde Tekfurdağı ve Yalakabat (Yalova) civarında yeni bulunan kömür madenlerini işletmek üzere Fransız vatandaşı Niko ve Anoh girişimde bulunmuşlardır.¹⁴

Osmanlı tarihçisi Ali Cevad, 1895 yılında basılan *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı* isimli eserinin birinci cildinde Edirne vilayetine bağlı Tekfurdağı Livâsı (Sancağı) hakkında detaylı bilgi verirken “sayısız yerlerde kömür madeni” bulunduğunu¹⁵ ifade etmiştir.

“Orman, Maden ve Ziraat Nezâreti” tarafından 27 Temmuz 1316/9 Ağustos 1900 yılında 10 sayfa halinde düzenlenen ve başlığı “Cülûs-u Ma'deret

⁹ Yeşil, Fatih: *İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2016), s. 37-54.

¹⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA), Hariciye Nezareti Tercüme Odası Evrakı (HR. TO), 441/69.

¹¹ BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH), 6/4.

¹² BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH), 8/50.

¹³ BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH), 9/28.

¹⁴ BOA, Hariciye Nezâreti Mektubi Kalemî (HR.MKT), 67/2.

¹⁵ Ali Cevad, 1895/1313: 254-257.

Me'nûs Hazret-i Hilâfet-Penâhîden Şimdiye Kadar Bâ-Fermân-ı Âli İhâlê Kılınmış Olan Maâdînin Defteridir” olan defter kayıtlarında ise Şarköy’de kömür ve linyit üretimine izin verildiği¹⁶ bilgisine yer verilmiştir.

Orman ve Maâdîn ve Ziraat Nezâreti'nden Tekirdağ'daki petrol ve kömür madeni keşfi için ruhsat verilmesine dair Şura-yı Devlet'e gönderilen miladi 23 Nisan 1900 tarihli yazıda ise, Tekirdağ'ın Banados (Barbaros) köyünde kömür ve petrol araştırması için Vamık Paşazade Tahir Bey tarafından yapılan müracaata; bahsedilen yerdeki kömür madenin keşfi yapılmış bir maden olduğu ve sadece petrol araştırması için ruhsat verilebileceği cevabı verilmiştir.¹⁷

Arşiv belgelerine göre merkez Değirmen Burnu'nda¹⁸, Banados köyü Maymun Dere mevkiinde¹⁹ ve Malkara kazâsı Masatlı köyü²⁰ sınırlarındaki kömür yatakları Tekfurdağı sancağındaki önemli linyit rezervlerine sahip yerlerdi. Bunlardan başka Ortadere mevki, Hayrabolu'nun Yazıcı mezrası ile Torapçı köyünün bazı yerlerinde, İncik ve Ferhadanlı köylerinde kömür madeni tespit edilmiş ise de yalnız Ortadere'den kömür çıkarılıyordu.²¹ Ayrıca Hayrabolu'nun Kaba Höyük Kesrice, Umurcu, Turancı köyleri civarında bakır, demir, kurşun, zımpara madenlerinin yanı sıra kömür madeni de bulunuyordu.²²

Tekfurdağı Sancağı'ndaki madenlerin araştırılmasında ruhsat talebinde bulunan kişilerin yer yer usulsüzlük yaptıkları da arşiv belgelerinde yer almaktadır. 1900 yılında Tekirdağ merkezde Değirmen Burnu ve civarında bulunan linyit kömür madeni ocağını yabancı tüccarlardan Petraki ve halktan bazı kişiler Edirne Vilayeti'ne yanlış beyanlarda bulunarak usulsüz bir şekilde ruhsat almaları bunun tipik bir örneğidir. Rûsûmât Emaneti memurlarından Yusuf Davit imzalı arzuhalde, çıkarılan kömürlerin bir kısmı, yasak olmasına rağmen 1000 kilosu 80 kuruştan halka satıldığı, bir kısmı ise ihraç edildiği ifade edilmektedir. Durumun anlaşılması üzerine Orman ve Maâdîn Nezâreti başmühendislerinden Mösyö Kolon Tekirdağ'a gönderilmiştir. Kolon, maden ocağında inceleme yapmış, bir maden haritası hazırlayarak Değirmen Burnu mevkiindeki kömür madeninden usulsüz

¹⁶ BOA, Yıldız Perakende Arzuhal (Y. PRK. OMZ), 2/56.

¹⁷ BOA, Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD), 2735/39.

¹⁸ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1456/109179.

¹⁹ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4017/301214.

²⁰ BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ. İMT), 4/7.

²¹ EVS,1310/670.

²² EVS, 1319/1120.

olarak kömür çıkarıldığı ve ihraç edildiğiyle ilgili nezarete bir rapor sunmuştur. Rapor doğrultusunda durum Edirne Vilayeti'ne bildirilmiş ve usulsüz uygulamanın önüne geçilmiştir.²³

Malkara kazâsı Masatlı köyü sınırları içerisinde bulunan linyit madenin ihalesi 1902 yılında 60 sene süre ile Hassa Ordusu Müşiri Rauf Paşa'ya verilmiştir. Buradan çıkarılan kömürlerin Uzunköprü kazâsı, Salatlı ve Çatalkadi çiftliklerinde yetiştirilecek olan pancardan şeker imali için kurulacak fabrikada kullanılması şartı da ayrıca belirtilmiştir.²⁴

Son olarak aktarabileceğimiz örneğe göre, Tekirdağ merkeze bağlı Banados Köyü Maymundere mevkiindeki kömür ve petrol madenlerini araştırmak üzere Mabeyn Baş Kâtibi Tahsin Efendi'nin bacanağı ve Şûrâ-yı Devlet azası Tahir Bey'e 16 Ağustos 1907 tarihli ruhsatname verilmiştir. Ancak ruhsat verilen arazinin vefat etmiş olan Karabet Mardiros Bağdikyan'a ait olduğuna dair Bağdikyan'ın varisleri tarafından verilen hukuk mücadelesi sonucu 18 Mart 1911 tarihinde Daire-i Sadaret, Ticaret ve Ziraat Nezâreti'ne gönderdiği bir yazıyla Tahir Bey'e verilen ruhsatın iptal edilmesini istemiştir.²⁵

b) Tekirdağ ve Çevresinde Petrol Arama Çalışmaları

Dönemin şartları içinde elinden geldiği kadar petrolü kullanmaya çalışan Osmanlı Devleti, sanayileşme yarışında Avrupalı ülkelerin çok gerisinde kaldığı için kendi petrol kaynaklarını çıkaracak teknik donanım ve sermayeye sahip olmamıştır. Bu yüzden kendi petrolünü kendisi çıkarmak yerine çeşitli devletlere/şirketlere imtiyazlar vererek petrolün çıkarılması ve kullanılmasını tercih etmiştir. Aynı durum genelde Trakya bölgesi, özelde Tekirdağ ve çevresinde de geçerli olmuştur.²⁶

Tekirdağ ve çevresindeki petrol kaynaklarına bazı köylerde rastlandığı arşiv belgelerinde geçmektedir. Bu köylerden ilki Banados köyüdür. Bu köydeki kömür ve petrol madeni arama hakkı, yukarıda da adından bahsettiğimiz Vamık Paşazade Tahir Bey'e verilmiştir. Buradaki madenlerden kömür madeni için Tahir Bey'in bir ruhsatı olmakla birlikte, petrol için ayrı bir ruhsatın alınıp alınmaması gerektiğine dair bir fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır.

²³ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1456/109179.

²⁴ BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ. İMT), 4/7.

²⁵ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 4017/301214; 4068/305044; 4050/303734; BOA. ŞD. 552/29

²⁶ Derviş Başa, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Petrol Kaynaklarını İşletme Faaliyetleri", *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (6-8 Ekim 2016) Bildiriler Kitabı*, (II) 2016, s. 111.

Aynı şekilde böyle bir yerde bulunan petrol madeni keşfedilmiş olarak mı yoksa önceden varlığı bilinen bir maden olarak mı değerlendirilmesi gerektiği tartışma konusu olmuştur. Kurul Banados'ta kömür madeninin daha önce keşfedilmekle birlikte haritasının yapılıp, hafriyatının gerçekleştirilmediğini ve şu an ki durumunun bilinemediğine vurgu yapmıştır. Madenin sadece yerinin bilinmesinin keşfedilmiş demek olmayacağına karar verilmiş bu nedenle aynı maden içinde bulunan petrol madeninin de keşfedilmemiş addedilmesi gerektiği oy çokluğu ile kabul edilmiştir. 1905'te Meclis-i Vükelâ'da yapılan görüşme sonunda iki maden için de bir ruhsatname verilmesi gerektiğine karar verilmiştir.²⁷ Ancak bu karar aradan 7 yıl geçtikten sonra bozulmuş, Vamık Paşazade Tahir Bey'e Banados köyü sınırlarında verilen petrol imtiyazı yine Meclis-i Vükela tarafından iptal edilmiştir.²⁸

Tekirdağ çevresindeki petrol araştırmalarına dair bir diğer örnek 1895 yılında sadrazamlığa atanan Halil Rıfat Paşa'nın o dönemde Gelibolu Sancağı sınırları dâhilinde bulunan Şarköy kazası civarında yaklaşık 10 bin dönümlük bir arazide petrol arama imtiyazı almış olmasıdır. Üstelik bu gelişmenin Sadrazamlık görevine gelir gelmez yaptığı ilk icraatlardan birisi olması dikkat çekicidir. 29 Eylül 1896 tarihli imtiyaz iradesine göre; bu bölgedeki kömür ve petrol madenleri arama ruhsatı sadrazama verilmiştir.²⁹ Bu durum bir yandan devletin en üst yönetiminin petrolü değerlendirme konusundaki hassasiyetini gösterirken, diğer yandan Tekirdağ ve çevresinin özellikle petrol konusunda mercek altına alındığını sergilemektedir.

Bu gelişmeden bir yıl sonra Halil Rıfat Paşa, maden imtiyazını alan kişilerin yıllık tahsisat bedeli olarak ödemesi gereken vergiyi, henüz üretime geçmemesi sebebiyle ödememek için bir istisna talebinde bulunmuş, bu konu 9 Mayıs 1897 tarihinde Orman ve Maâdin Nezareti'nde görüşülmüştür. Nezaretteki toplantıdan Halil Rıfat Paşa'nın vergilerin tamamını ödemesi gerektiği yönünde bir karar çıkmıştır.³⁰ Bu kararı kabul etmeyen Halil Rıfat Paşa durumu padişaha arz ederek sonuç almak istemiş ve padişaha bir mektup yazmıştır. Böyle bir durumda ödenecek vergilerin sadece padişah tarafından affedileceğinden bahsederek padişahın vergiyi ödememek için yardım talep etmiştir.³¹

²⁷ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 111/76.

²⁸ BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV), 162/80.

²⁹ BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ.İMT), 2/13.

³⁰ BOA, İrade Orman Maâdin (İ.OM), 4/24.

³¹ BOA, Yıldız Perakende Arzuhal (Y.PRK.A), 11/52.

Bu konuda padişahın vergi affı verdiğiine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Diğer yandan aynı yılın başlarında, Halil Rıfat Paşa mevcut imtiyazın alanlarını genişletmek için Orman ve Maâdin Nezareti'ne 2 Şubat 1897 tarihinde yazılı talepte bulunmuştur. Talep üzerine yeniden düzenlenen imtiyaz iradesi ile Halil Rıfat Paşa'nın almış olduğu imtiyazın sınırı 13.605 dönüme çıkarılmıştır. Halil Rıfat Paşa'nın imtiyaz alanı; Şarköy kazasındaki Paladonuz Deresi, Koca Ali, Gölcük ve İksamil köylerinden sahile kadar olan arazi ile sınırlandırılmıştı. Bu geniş arazideki imtiyazı alan Halil Rıfat Paşa hemen petrol arama çalışmaları için faaliyete geçmiştir.³² Bu faaliyeti için petrol arama amacıyla yurtdışından getireceği alet ve malzemeler için vergi muafiyeti de almıştır.³³

Karşı koyamadığı bir tutkuyla kaderinin çizdiği yolda hızla ilerleyen Halil Rıfat Paşa, 1898'in Ağustos ayında, Ortadoğu'da petrol arayan bir İngiliz şirketi aracılığıyla Romanya'dan getirttiği işçilere Ganos civarında dört köşeli bir kuyu daha açtırdı. Beş ay içinde 108 metre derinliğe ulaşan kuyuda önemsiz miktarda petrol ve gaz emarelerine rastlansa da, sahayı terk etmek bu ilk girişimin kaçınılmaz sonucu oldu.³⁴

1899'da European Petroleum Company Şirketi tarafından yeni uzmanlar getirilerek bölge tekrar tekrar incelendi. Londra'dan gelen Adiyaseviç adlı bir uzmanın 1900 yılında yazdığı olumlu raporla da yetinilmeyip 1901 yılında Thomas English isimli bir başka jeologa inceleme yaptırıldı. English'in raporu bir öncekine göre daha olumluydu. Bu olumlu raporlar üzerine Horadere'de (günümüzde Şarköy'e bağlı Hoşköy beldesi) bir kuyu açıldı. Yaklaşık 89,5 metre derinlikte petrole rastlanıldı. Bu kuyu o zamana kadar o yörede yapılan en başarılı sondaj oldu. Kaynaklara göre Türkiye'de modern tekniklerle petrol üretiminin ilk defa Horadere'de yapıldığı ifade edilmektedir. Kuyudan günde ortalama 2 ton civarında üretim yapılmaktaydı. Ancak bu kuyudan da istenen verim alınmadığına dair karara çok geçmeden varıldı. Aynı kuyudan 1901 yılı sonuna kadar tulumbayla yaklaşık 47 ton petrol çıkarıldı. Fakat bu üretim miktarları maalesef kısa sürede düştüğü için, kuyu iki yıl sonunda terk edildi. İmtiyazın asıl bsahibi olan Halil Rıfat Paşa da bu esnada vefat etmişti.³⁵

³² Volkan Ş. Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, (Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları, 2007), s. 155.

³³ Derviş Başa, "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Petrol Kaynaklarını İşletme Faaliyetleri", s. 128.

³⁴ Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, s. 156.

³⁵ Ediger, *Enerji Ekonomi-Politigi Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, s. 163-164.

1 Ağustos 1901 tarihinde Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın mirasçıları bölgedeki petrol imtiyazının %63'lük hissesini İngiliz vatandaşı Mösyö Gaviş Kilkivovist'e devrettiler.³⁶ Bu gelişmeyle bölgede yabancılar petrol arama imtiyazında büyük pay sahibi oldular. Bununla birlikte mezkûr mahalde gerçekleşen petrol faaliyetlerinde ciddi bir durağanlık yaşandı. Bunun sebebi petrol çıkarma girişimlerinde yaşanan büyük hayal kırıklığıydı.

European Petroleum Company tarafından 1903-1906 arasında Horadere, Mürefte ve Şarköy'de muhtelif kuyular açtırıldı. 1903'te başlayan Horadere-9 kuyusu 35 metreye, 1904'te açılan Horadere-11 kuyusu 443 metreye ulaşmış, özellikle 11 nolu kuyuda petrolün emaresine bile rastlanmamıştı. Daha sonra açılan Mürefte-10 kuyusunda ise 31 metrede petrol, 67 metrede gaz bulduysa da çok yetersiz bulunması üzerine kuyu terk edildi.³⁷

Sonuç

Sultan II. Abdülhamid döneminde, başta petrol olmak üzere madenlerin çıkarılması ve işletilmesine yönelik yeni bazı düzenlemeler yapıldı. Bu doğrultuda "Orman, Maâdin ve Ziraat Nezâreti" kuruldu. Yabancılar bağımsız olarak yeni madenler arayıp bulmak ve işletmek için imtiyazlar verildi.

Sanayileşme yarışında Avrupalı ülkelerin çok gerisinde kalan Osmanlı Devleti, kendi petrol kaynaklarını çıkaracak teknik bir donanım ve sermaye birikimine sahip değildi. Bu yüzden kendi petrolünü kendisi çıkarmak yerine çeşitli devletlere/şirketlere imtiyazlar vererek petrolün çıkarılması ve kullanılması yolunu tercih etti. Aynı durum genelde Trakya bölgesi, özelde Tekirdağ ve çevresi için de söz konusuydu.

Arşiv belgelerinde yer alan kayıtlara göre Tekirdağ ve çevresinde bazı köylerde petrol kaynaklarına rastlanmıştır. Bu köylerin başında Banados (Barbaros) köyü gelir. Bu köydeki kömür ve petrol madeni arama hakkı, Vamık Paşazade Tahir Bey'e verilmiştir.

Tekirdağ çevresindeki petrol araştırmaları konusunda mercek altına alındığına dair bir diğer örnek Sadrazam Halil Rıfat Paşa'nın o dönemde Gelibolu Sancağı sınırları dahilinde bulunan Şarköy kazâsı civarında 15 bin dönümlük bir arazide petrol arama imtiyazı almış olmasıdır. Bu iki yere ilave olarak Ganos (Gaziköy) civarında, Horadere'de (günümüzde Şarköy'e bağlı Hoşköy kazâsı) ve Mürefte'de petrol çıkarma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bunlardan sadece Horadere'de açılan kuyuda kısa

³⁶ BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO), 1697/127250.

³⁷ Ediger, *Enerji Ekonomi-Politikî Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, s. 228-229.

süreliliğine verim alınmış; ancak beklenen düzeyde petrolün çıkması üzerine bu kuyu kapatılmıştır. Bu olumsuz gelişmeler ve hayal kırıklığına sebep olan acı tecrübeler yüzünden bölgede sonraki dönemlerde petrol arama adına herhangi bir çalışma gerçekleştirilmemiştir.

Kaynakça

- Ali Cevad: *Memalik-i Osmaniye'nin Tarih ve Coğrafya Lügatı*, C. 1, Dersaadet: Mahmud Bey Matbaası 1895/1313.
- Başa, Derviş. "Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki Petrol Kaynaklarını İşletme Faaliyetleri", *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu (6-8 Ekim 2016) Bildiriler Kitabı*, C. II, ss. 123-134.
- BOA, Bâb-ı Âli Evrak Odası (BEO). 911-68280; 1067-120515; 1456-109179; 1697-127250; 4017/301214.
- BOA, Hazine-i Hassa ve Muhasebe Tasnifleri (HH.MH). 6-4; 8/50; 9-28.
- BOA, Hariciye Nezâreti Mektubî Kalemî (HR.MKT). 67-2.
- BOA, Hariciye Nezâreti Tercüme Odası Evrakı (HR. TO). 441-69.
- BOA, İrade Dahiliyye (İ.DH). 1093-85687.
- BOA, İrade İmtiyazat ve Mukavelat (İ.İMT). 2/13; 4/7.
- BOA, İrade Orman Maâdin (İ.OM). 4-24.
- BOA, Meclis-i Vükela Mazbataları (MV). 111-76; 162-80.
- BOA, Şurâ-yı Devlet Evrakı (ŞD). 550-29; 2735-39.
- BOA, Yıldız Perakende Arzuhal (Y. PRK.A). 11-52.
- BOA, Yıldız Perakende Evrakı Orman, Maadin ve Ziraat Nezâreti Maruzatı (Y. PRK. OMZ.) 2-56.
- BOA, Yıldız Sadâret Hususi Evrakı (Y.A.HUS). 517-114.
- EDİGER, Volkan Ş.: *Enerji Ekonomi-Politik Perspektifinden Osmanlı'da Neft ve Petrol*, Ankara: ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayınları 2007.
- Edirne Vilayet Salnamesi (EVS): Edirne: Vilayet Matbaası 1310.
- Edirne Vilayet Salnamesi (EVS): Edirne: Vilayet Matbaası 1319.
- Karal, E. Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C. VI., Ankara: Türk Tarih Kurumu 1976.
- Olivier, Guillaume-Antoine: *Türkiye Seyahatnamesi / 1790 Yıllarında Türkiye ve İstanbul* (Trc. Oğuz Gökmen), Ankara: Ayyıldız Matbaası 1977.
- Quataert, Donald: "XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Madencilik", (Trc. Ahmet Günlük), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, İstanbul: İletişim Yayınları 1985, ss. 913-916.
- Shaw, Stanford Jay ve Shaw, Ezel Kural: *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (Trc. Mehmet Harmancı), C. II. İstanbul: E Yayınları 1975.
- Yeşil, Fatih: *İhtilaller Çağında Osmanlı Ordusu: Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyoekonomik ve Sosyopolitik Değişim Üzerine Bir İnceleme (1793-1826)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2016.